

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ. ІСТОРІЯ ОСВІТИ

УДК 930:[37-051(81) «19» П. Фрейре (092)]

Ірина ТУРЧИН,
здобувач кафедри загальної та соціальної педагогіки
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
викладач кафедри іноземних мов
Львівського національного аграрного університету

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ ПАУЛО ФРЕЙРЕ

У статті проаналізовано зарубіжну та вітчизняну історіографію життя і творчості бразильського педагога Пауло Фрейре. Представлено праці науковця та їх переклади, діалоги й інтерв'ю з Фрейре і його друзями, спогади дружини, а також книги-бесіди, відеоматеріали.

Ключові слова: Пауло Фрейре, історіографія, джерельна база, діалог, книга-беседа.

В статті проаналізовано зарубіжну та вітчизняну історіографію життя і творчості бразильського педагога Пауло Фрейре. Представлено праці науковця та їх переклади, діалоги й інтерв'ю з Фрейре і його друзями, спогади дружини, а також книги-бесіди, відеоматеріали.

Ключевые слова: Пауло Фрейре, историография, ключевая база, диалог, книга-беседа.

Foreign and Ukrainian historiography of Brazilian educator's life and creativity is analyzed in the article. It is presented scholar's works and their translations, dialogues, and interviews with Freire, interviews with friends as well as the wife's memoirs, «talking books», videos.

Key words: Paulo Freire, historiography, source materials, dialogue, «talking book».

Постановка проблеми. Важливими засадами нової освітньої політики є виховання в учнів та студентів, які у майбутньому зможуть стати активними учасниками життя держави, демократичних цінностей. Освіта є потужною силою для зміни суспільства в цілому, а досягти реальних результатів в освітній сфері допомагають педагогічні дослідження. Як відомо, зрушення в історії педагогіки дали можливість відійти від застарілих форм тоталітарного характеру та звернутися до сучасного незалежного досвіду. Відкритий доступ до джерел інформації, свобода думки та можливість критично мислити стали постулатами розвитку сучасної педагогічної науки, завдяки чому ми можемо спостерігати якісні трансформації в

українській історико-педагогічній думці, які розпочалися ще у 90-х роках ХХ ст.

Сьогодні завдяки активним дослідженням науковців, які вводять нові педагогічні поняття, аналізують життя та творчість не лише вітчизняних, а й зарубіжних педагогів різних історичних епох, відбувається всебічний розвиток української педагогіки. З огляду на це, для повноцінного висвітлення діяльності персоналій важливо підійти до окресленої проблеми системно. Напрацювання педагогів з інших країн допомагають внести новизну у вітчизняну педагогіку, а погляди всесвітньо відомих освітян активізують українську науку новими поглядами на наявні теоретичні й практичні питання.

Актуальність. Вивчення історико-педагогічної спадщини зарубіжних та вітчизняних науковців є надзвичайно актуальним питанням у навчальній роботі. Вчені нерідко досліджують педагогічні персоналії, представляючи загалом нові імена, аналізуючи життєвий шлях і діяльність видатних педагогів, адже це є підґрунтям для подальшого розвитку педагогіки. Відсутність в українській історіографії досліджень про життя та творчість Пауло Фрейре, відомого бразильського освітянина, педагога, філософа, політика і громадського діяча ХХ століття, й зумовило нашу розвідку, аби відкрити українським освітянам ще одну яскраву сторінку у вітчизняній та світовій педагогічній науці.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблемами історико-педагогічної історіографії займалися Л. Березівська, М. Богуславський, Л. Голубнича, Н. Гупан, Н. Дічек, О. Сухомлинська та ін. Вони досліджували теоретико-методологічні засади історико-педагогічної науки, зокрема вивчали персоналії, які зробили вагомий внесок у науку, збагативши педагогічну спадщину новими ідеями.

Мета статті – проаналізувати історіографію досліджень життя і творчості бразильського педагога Пауло Фрейре, в яких висвітлено біографічні дані, а також погляди педагога, ознайомитися із джерельною базою його наукового доробку.

Виклад основного матеріалу. Життя та філософсько-педагогічна спадщина П. Фрейре не були предметом спеціального дослідження в українській педагогіці, тому ми поставили собі за мету не лише здійснити історико-педагогічне дослідження, проаналізувавши іноземну літературу та дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців, а й ознайомити широкий педагогічний загал із діяльністю відомого освітянина. Зауважимо, що лише п'ять праць бразильського педагога перекладено українською мовою, тому більшість робіт залишилися невідомими для нашої наукової спільноти. До того ж, лише окремі аспекти діяльності Фрейре розглянуто у вітчизняних публікаціях, тому виникає проблема цілісного дослідження.

Фрейре плідно працював над проблемами освіти у Бразилії та поза її межами, проводив неабияку громадську діяльність, залишивши по собі цінну наукову спадщину. Дослідженню життєвого шляху і науково-педагогічної діяльності бразильського педагога Пауло Фрейре присвячено праці таких учених, як К. Борг, М. Гадотті, Г. Герхардт, Дж. Джордж, Дж. Еліас, Г. Жиру, Дж. Кірило, А. Кіркендаль, Д. Кобен, П. Леонард, П. Майо, П. Макларен, П. Тейлор, К. Торрес, А.-М. Фрейре, А. Шор, Д. Шугуренський. Вони досліджували його життя та діяльність, представивши відомого освітянина як виразника наукової та педагогічної думки ХХ століття. Вивчення віднайдених матеріалів вказує на ґрунтовний аналіз життєвого шляху педагога іноземними дослідниками.

Варто зауважити, що вчені М. Гадотті, Дж. Кірило, Д. Шугуренський зробили найбільший вклад у дослідження біографії бразильського освітянина.

Моакір Гадотті – професор університету в Сан-Пауло, друг Пауло Фрейре, який був керівником адміністрації секретаріату, коли Фрейре займав посаду секретаря освіти муніципалітету Сан-Пауло [6]. Праця дослідника «Пауло Фрейре: вивчення життя та творчості» («Reading Paulo Freire: his life and work»), яку Джон Мільтон переклав англійською мовою з португальської, стала путівником для людей, зацікавлених питаннями освіти та поглядами педагога. Автор подає біографічні дані разом з історичними подіями, які відбувалися на той час, а також фотографіями. Професор Гадотті представив Фрейре у контексті сучасної педагогічної думки, додавши інтерв'ю з ним. Означена праця заслуговує на увагу ще й тому, що підкріплена особистими враженнями автора про бразильського педагога, які склалися за час їх спілкування, адже саме він допомагав відомому вченому в заснуванні першого інституту імені П. Фрейре і залишається почесним президентом цієї установи в Бразилії донині. Не менш вартісною є і праця португальською мовою «Біографія Пауло Фрейре» («Paulo Freire: Uma bibliografia»), редактором якої був Гадотті.

Серед праць про бразильського педагога варто виокремити і книгу «Пауло Фрейре: людина з міста Ресифі» («Paulo Freire: the man from Recife») Джеймса Кірило, доцента Луїзіанського університету. Автор детально проаналізував усі періоди життя П. Фрейре в історичному контексті, описав суспільно-політичну ситуацію та її вплив на формування його особистості. Тут також представлені враження відомих учених (С. Браун, Дж. Еліас, Г. Жиру, І. Шор, Дж. Кінчело та ін.) від знайомства із Фрейре і його вплив на них.

Суттєвий внесок у дослідження діяльності Пауло Фрейре зробив Даніель Шугуренський, професор

Аризонського державного університету, редактор декількох журналів. У книзі «Пауло Фрейре» («Paulo Freire») він представив огляд життя, діяльності та наукової спадщини освітянина, зокрема виклав інтелектуальну біографію Фрейре, здійснив критичний опис його розвідок та праць. У своїй праці Д. Шугуренський певною мірою критикує Фрейре, однак пояснює причини цієї критики. Ребека Тарлау у своїй рецензії на працю Шугуренського стверджує, що в цій книзі автор не матеріалізує Фрейре, а робить його частиною історії, виокремлює «нову» та «стару» інформацію про ідеї відомого педагога [9, с. 418]. Шугуренський не був особисто знайомий з Фрейре, проте ще з дитинства цікавився його творчістю, спілкувався з його послідовниками.

К. Борг та П. Майо у статті «Роздуми щодо одруження людей третього віку. Педагогіка надії, розуму та пристрасті» («Reflections from a third age marriage. A pedagogy of hope, reason and passion») пропонують інтерв'ю з дружиною Пауло Фрейре, Анною-Марією, з якою педагог одружився у віці 67 років.

До деяких питань творчості Пауло Фрейре зверталися й українські науковці, зокрема В. Гайденко, С. Ганаба, Н. Горук, О. Заболотна, Н. Залізник, В. Зінченко, Л. Зязюн, Т. Равчина, І. Радіонова, Л. Рижак та ін. Вони вивчали діяльність Фрейре у філософсько-освітньому, історичному та педагогічному аспектах. Так, В. Гайденко у статті «Філософія освіти в Бразилії: критична педагогіка Пауло Фрейре» описує основні складові критичної педагогіки бразильського вченого, ідеї гуманності в освіті, а також розвиток ідей Фрейре у гендерній (феміністській) педагогіці. С. Ганаба наголошує на використанні філософсько-освітніх ідей П. Фрейре в царині історичної освіти, Н. Горук акцентує увагу на впливі критичної педагогіки на неформальну освіту дорослих жінок та чоловіків у США і Канаді, а львівський педагог Т. Равчина аналізує творчість Фрейре в контексті конструктивізму. О. Заболотна у своїй монографії відносить бразильського педагога до критичної, емансипаційної та трансгресивної педагогіки. В. Зінченко досліджує критичну соціальну філософію освіти, спираючись на ідеї прогресивних учених Дж. Дьюї, П. Фрейре, І. Ілліча. У своїй статті «Неоліберальна модель глобального розвитку, критична соціальна філософія освіти і світові системні перспективи демократичної інституалізації» він, зокрема, пояснює деякі ідеї Фрейре, наголошуючи при цьому на альтернативності цих поглядів стосовно традиційних моделей в освіті.

Важливим чинником дослідження персоналії П. Фрейре залишається джерельна база. Спадщина педагога розкриває його дослідницьку, педагогічну, громадянську і політичну діяльність. Праці бразильського вченого і педагога тематично можна розділити на декілька груп.

Перша група – праці педагога, які найповніше відображають його здобутки, зокрема одноосібні книги («Освіта: Практика свободи», «Поширення чи спілкування», «Педагогіка пригноблених», «Політика освіти: культура, влада та визволення», «Педагогіка надії: заново проживаючи педагогіку пригноблених», «Педагогіка міста» та ін.); праці у співавторстві («Школа під назвою Життя» із Фрай Бетто, «Вчїться запитувати: педагогіка визволення» з Антоніо Фаундесом та ін.); статті філософської, педагогічної та політичної тематики; рецензії на книги.

Праці Фрейре стали об'єктом зацікавлення людей в усьому світі, тому більшість із них перекладено

іншими мовами. Найвідомішу книгу вченого – «Педагогіка пригноблених» («Pedagogy of the Oppressed») – англійською мовою переклала М. Б. Рамос. Професор вільних мистецтв і педагогіки університету Массачусетс (Бостон) Д. Маседо, який був другом бразильського педагога, переклав багато його праць із португальської на англійську, зокрема такі, як «Педагогіка міста» («Pedagogy of the City»), «Політика освіти: культура, влада та визволення» («The Politics of Education: Culture, Power and Liberation»), а книгу «Педагогіка душі» («Pedagogy of the Heart») – разом із А. Олівейра, з яким, до речі, працював також над автобіографічним твором «Листи до Христини» (за участі К. Маседо). Інші публікації перекладали К.-Дж. Хантер («Педагогіка у процесі: листи до Гвінея-Біссау»), «Лист до північно-американських учителів» («Letter to North-American teachers»), Р.-Р. Бар («Педагогіка надії: заново проживаючи педагогіку пригноблених») та ін.

Із розвитком досліджень про Пауло Фрейре в Україні О. Дем'янчук переклав «Педагогіку пригноблених», «Формування критичної свідомості» та «Педагогіку свободи: етика, демократія і громадянська мужність», І. Корунець – «Педагогіку душі», а С. Савченко – «Листи до тих, хто насмілювався вчити». Крім того, О. Дем'янчуком були написані надзвичайно цікаві передмови до українських видань, в одному з яких («Волю не здобувають наодинці») він висловив своє нерозуміння ігноруванням бразильського освітянина радянською педагогікою. Цікавим є той факт, що С. Савченко переклав прізвище педагога як «Фрайре».

Друга група – діалоги та інтерв'ю з Фрейре, в яких знаходимо пояснення та уточнення його поглядів. Заслужують на увагу діалоги П. Фрейре з Д. Маседо: «Переосмислення критичної педагогіки» у книзі бразильського педагога «Політика освіти: культура, влада та визволення», а також у праці «Письменність: розуміння слова та світу» («Literacy: Reading the Word and the World»); «Переосмислення письменності» [5], де розглянуто питання письменності, розуміння слова та світу, а також радикальної трансгресивної педагогіки Г. Жиру, зокрема «людської суб'єктивності» та ролі громадських рухів за демократичні права. Відповідаючи на запитання про критику феміністок в іншому діалогічному спілкуванні з Маседо [3], Фрейре зауважує, що у працях після «Педагогіки пригноблених» він брав до уваги зауваження щодо «сексистської мови» і просив англійських перекладачів звертати на це увагу. Діалог із однаковою назвою «Освіта в кінці цього століття» з М. Гадотті, проте різним змістовним наповненням, подано у праці «Пауло Фрейре: вивчення життя та творчості», а також як розділ книги у «Педагогіці міста».

Р. Девіс подав інтерв'ю з Фрейре «Освіта для обізнаності: розмова з Пауло Фрейре» [8], опубліковане ще 1970 р. у виданні «РІСК».

Розділ книги «20 років після Педагогіки пригноблених: діалог Пауло Фрейре з Карлосом Торесом», присвячений роздумам Фрейре, який на той час перебував на посаді секретаря муніципалітету м. Сан-Пауло, стосовно походження назви своєї відомої книги [10].

Знаковим є і діалог П. Фрейре із А. Шор щодо діалогічного методу у визвольній освіті [4]. Фрейре також дав інтерв'ю журналістам видання «Мистецтво» стосовно читання світу, читання слова та якостей учителя [2].

Третя група – інтерв'ю з друзями, дослідниками творчості Фрейре, С. Браун та А. Шор, спогади дружини.

Особливо цікавим доповненням до портрета П. Фрейре є спогади його другої дружини Анни-Марії Аражуї Фрейре. У книзі «Хроніки любові: моє життя з Пауло Фрейре» («Chronicles of Love: My Life with Paulo Freire») вона описала деталі з життя свого покійного чоловіка, а також розповіла про побутові речі та різні курйозні випадки, що трапилися в його житті. Саме завдяки цим розповідям ми дізнаємося про чудове почуття гумору педагога. Наприклад, він жартував, що народився без компаса, бо погано орієнтується в просторі.

Четверта група – книги-бесіди, адже головною ідеєю для Фрейре є обговорення книги, а не її написання. Спочатку ці розмови записуються, а потім транскрибуються і редагуються. Фрейре зауважував: «Метою є гарне спілкування у такому стилі, щоб потім воно легко читалося» [7, с. 4].

Першим прикладом книги-бесіди є книга Фрейре у співавторстві з професором Нью-Йоркського міського університету та коледжу в окрузі Стейтен-Айленд Айрою Шор «Педагогіка визволення: діалоги про трансформування освіти» («A Pedagogy of Liberation: Dialogues on Transforming Education»). Вони зустрічалися на декількох конференціях, були давніми знайомими.

Також у співавторстві із Майлсом Хортоном, американським педагогом, засновником народної школи «Хайландер», де навчалися робітники та сільські жителі, було створено книгу-бесіду «Ідучи, ми прокладаємо дорогу: розмови про освіту та соціальну зміну» («We make the road by walking: conversations on education and social change»). У праці представлено обговорення теоретичних проблем освіти в її загальному баченні. Назва книги походить від прислів'я, яке зустрічаємо в іспанського поета Антоніо Мачадо [7, с. 6-7]. У перекладі О. Курченко воно звучить так: «...мандрівниче, дороги, ідучи, лиш торують...» [1].

Заслужує на увагу і книга «Письменність: розуміння слова та світу» («Literacy: Reading the Word and the World») із Д. Маседо.

П'ята група – відеоматеріали, зокрема «Неймовірна розмова». Це – інтерв'ю, зняте у 1996 р. на Міжнародній конференції з питань поширення письменності у США. Тут представлені думки Фрейре щодо питань толерантності, критичного розуміння освіти, мови, влади.

Особливе місце у джерельній базі займає автобіографічна книга П. Фрейре «Листи до Христини», де відображено його життя і творчість, а також дослідження наукових і педагогічних поглядів педагога.

Висновки. У сучасній педагогічній думці є чимало досліджень, що стосуються життя і творчості відомих педагогів, які залишили по собі значний доробок і були надзвичайно активними у галузі, яку представляли. Незважаючи на розвиток педагогічної науки в Україні та публікації значної кількості розвідок, є особистості, чію біографію та творчість, на нашу думку, неодмінно потрібно донести до читачів. Такою особистістю є бразильський педагог Пауло Фрейре. Велична постать бразильського педагога та вченого, його науково-педагогічний доробок, на жаль, вивчені недостатньо, а отже, потребують детального дослідження.

Представлений нами матеріал не є повним висвітленням проблеми, а отже, потребує подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Курченко О. Вірш ХХІХ [Електронний ресурс] / О. Курченко. – Режим доступу : http://www.ae-lib.org.ua/texts/machado_poetry_by_kurchenko_ua.htm#2-1.
 2. Freire P. Reading the World and Reading the Word / P. Freire // Language Arts. – 1985. – Vol. 62. – № 1. – P. 15–21.
 3. Freire P. A dialogue with Paulo Freire / P. Freire, D. Macedo // A critical encounter [edited by Leonard P., McLaren P]. – London and New York : Routledge, 1993. – P. 169–176.
 4. Freire P. What is the «dialogical method» of teaching? / I. Shor and P. Freire // The Journal of Education. – 1987. – Vol. 169. – No. 3. – P. 11–31.
 5. Freire P. Rethinking Literacy: a Dialogue / P. Freire, D. Macedo // The Critical Pedagogy Reader [edited by A. Darder, M. Baltodano, R. Torres]. – New York, London, 2003. – P. 354–365.
 6. Gadotti M. Reading Paulo Freire: his life and work / M. Gadotti ; [translated by John Milton]. – USA : State University of New York Press, 1994. – 204 p.

7. Horton M. We make the road by walking: conversations on education and social change / M. Horton, F. Paulo [edited by Brenda Bell, John Gaventa and John Peters]. – Philadelphia : Temple University Press, 1990. – 256 p.
 8. Rex D. Education for Awareness: A talk with Paulo Freire / D. Rex // Literacy and Revolution: the Pedagogy of Paulo Freire [edited by R. Mackie]. – Pluto Press, 1980. – P. 57–69.
 9. Tarlau R. Paulo Freire / R. Tarlau // Postcolonial Directions in Education. – 2014. – No. 3 (2). – P. 407–418. – Review on book: Paulo Freire / D. Schugurensky. – New York : Continuum International Publishing Group, 2011. – 272 p.
 10. Torres Carlos. Twenty years after Pedagogy of the Oppressed: Paulo Freire in conversation with Carlos Alberto Torres / Carlos Torres // Politics of Liberation: Paths from Freire [edited by Peter McLaren, Colin Lankshear]. – Routledge, 1994. – 229 p.

Дата надходження до редакції: 11.05.2017 р.

УДК 371.261

Олена ФЕЩЕНКО,
*вчитель української мови і літератури
 Черкаського колегіуму «Берегиня»*

ШКІЛЬНА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ: ТРАДИЦІЇ, ДОСВІД, ПОШУКИ

У статті розкрито особливості шкільних систем оцінювання, впроваджених в Україні та країнах зарубіжжя. Звернено увагу на те, що оцінювання в різні історичні періоди зазнавало змін, удосконалювалося, зокрема було вербальним та бальним. Подано приклади з досвіду зарубіжних систем освіти, вказано на значущість оцінки у навчальному процесі й об'єктивність оцінювання. Висловлено власні судження автора стосовно внутрішньошкільного та зовнішнього незалежного оцінювання.

Ключові слова: бальна та вербальна шкали оцінювання, внутрішньошкільне та зовнішнє незалежне оцінювання, традиційні та нові підходи в оцінюванні.

В статье раскрыты особенности школьных систем оценивания, которые были введены в Украине и зарубежных странах. Обращено внимание на то, что оценивание в разные исторические периоды претерпело изменения, совершенствовалось, в частности было вербальным и бальным. Представлены примеры из опыта зарубежных систем образования, указано на значимость оценки в учебном процессе и объективность оценивания. Высказано собственное мнение автора относительно внутришкольного и внешнего независимого оценивания.

Ключевые слова: бальная и вербальная шкалы оценивания, внутришкольное и внешнее независимое оценивание, традиционные и новые подходы в оценивании.

In the article the author of the features of a school evaluation system, which was introduced in Ukraine and foreign countries. Attention is paid to the fact that the assessment of different historical periods experienced changes perfected, it was verbal and ballroom. The article presents examples from the experience of foreign education systems, given the significance of evaluation in the educational process, objectivity in grading teacher expressed their opinion on the intra and external evaluation.

Key words: ballroom and verbal evaluation scale, intra and external independent evaluation, traditional and new approaches to assessment.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Україна досягла такого освітнього рівня, який дає їй можливість, конкуруючи із системами освіти інших країн, увійти до Європейського освітнього простору. Такі наміри вимагають проведення модернізаційних процесів у національній системі, де чільне місце відводиться середній освіті як ключовій її ланці.

Як свідчить досвід країн Європи, США, Японії та інших, що пройшли шлях реформування та модернізації освіти, насамперед варто розпочати створення концепції, розробити освітні програми, які б кардинально змінили традиційні підходи до набуття учнями знань.

Міністерством освіти і науки України було запропоновано концепцію «Нова українська школа», яку в грудні 2016 року затверджено Постановою Кабінету